

Název a adresa školy:	Střední škola průmyslová a umělecká, Opava, příspěvková organizace, Praskova 399/8, Opava, 746 01
Název operačního programu:	OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost, oblast podpory 1.5
Registrační číslo projektu:	CZ.1.07/1.5.00/34.0129
Název projektu	SŠPU Opava – učebna IT
Typ šablony klíčové aktivity:	III/2 Inovace a zkvalitnění výuky prostřednictvím ICT (20 vzdělávacích materiálů)
Název sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky II
Popis sady vzdělávacích materiálů:	Technologie grafiky II, 2. ročník
Sada číslo:	A–03
Pořadové číslo vzdělávacího materiálu:	18
Označení vzdělávacího materiálu: (pro záznam v třídní knize)	VY_32_INOVACE_A–03–18
Název vzdělávacího materiálu:	Pastel
Zhotoveno ve školním roce:	2011/2012
Jméno zhotovitele:	Mgr. Lenka Kašpárková

Pastel

Plán učiva

- Úvod.
- Historie.
- Složení a druhy pastelů.
- Kótování.
- Podložky a papíry.
- Výhody a nevýhody pastelu.
- Uchovávání a adjustace.
- Otázky pro zopakování učiva.

Pastel

Výraz pastel pochází z italského „*pastello*“ (pasta, těsto). Jde o výtvarnou techniku, která stojí na hranici mezi kresbou a malbou. Vyznačuje se specifickou barevností a dobrou chemickou stálostí. Barvy se nemíchají na paletě, ale překrýváním, mísením a roztíráním přímo na papíře. Pastely mají nádherné, zářivé barvy a technika umožňuje malíři přímý kontakt s médiem. Jednotlivé barevné tóny lze klást přes sebe, lze je nanášet kresebným způsobem, roztírat prstem, štětcem, stěrkou, hadříkem. Pastel lze podmalovat akvarelem, temperou nebo kvašem.

Historický vývoj

Pastel vznikl z kresby rudkou a barevnými křídami, které pro své studie používal již Leonardo da Vinci. Jako samostatná technika se pastel vyvinul v 17. století, ale jeho skutečný rozvoj spadá až do století osmnáctého, kdy ho k veliké dokonalosti dovedli malíři francouzského rokoka Francois Boucher, Jean Baptiste Chardin, Jean-Etienne Liotard a především Maurice-Quentin de La Tour. Také italská malířka a portrétistka Rosalba Carriera si oblíbila pastel a právě v této technice dosáhla svých největších úspěchů. Avšak již koncem 18. Století sláva pastelu upadá a nová vlna obliby přichází teprve v druhé polovině 19. století například v dílech a Edgara Degase. Z moderních českých malířů uvedme Jana Preislera, Maxe Pirnera či Miroslava Holého.

Obrázek 1:
Maria Frederike v 7 letech,
J. E. Liotard, 1755-1756.

Obrázek 2:
Portrét Ludvíka XV.
Maurice Quentin de La Tour, 1748.

Obrázek 3:
Portrét Madeleine Adam, Pierre-
Auguste Renoir, 1887.

Obrázek 4:
Čekání, Edgar Degas,
1882.

Obrázek 5:
Muž v oválném klobouku,
Edouard Manet, 1878.

Obrázek 6:
Dívčí portrét, Maxmilian
Pirner.

Složení a druhy pastelů

Pastel tvoří pigmentový prášek a pojivo. Podle typu pojiva rozeznáváme tyto pastely:

Suchý (měkký) pastel

Měkké pastely jsou suché barevné křídly, které se vyrábějí z práškového pigmentu slabě vázaného v roztoku tragantu, arabské gumy nebo methylcelulózy. Prodávané pastely mají různý tvar, mohou být ploché, kulaté, silné a slabé. Pastely se připravují uhnětením práškového barviva s vodou a do vzniklé pasty se posléze přidává pojidlo. Po propracování a prohnětení se barevná pasta formuje do tyčinek a ty se v mírném teple nechají uschnout.

Obrázek 7: Suchý pastel

Pastelové roubíky mohou být kulaté či čtverhranné a podle síly pojidla rozeznáváme pastel tvrdý (asi jako barevné tužky), poloměkký a měkký. Soubory pastelových tyčinkových barev mohou mít obrovský rozsah tónů (až 3000), ale k tvorbě zcela postačí 5 – 10% tohoto množství.

Pro suchý pastel je charakteristická jemná, matná kresba. Při tazích pastelem po papírové podložce se pigment drobí a ulpívá na vláknkách papíru. Nejobvyklejším způsobem míšení pastelových barev je jejich jemné stínování přes sebe a rozetření prsty nebo papírovou těrkou. Takto můžeme postupovat, potřebujeme-li například ztlumit či zvýraznit tón čisté barvy.

Tvrdé

Vyrábí se podobně jako měkké pastely, ale obsahují více pojiva a méně pigmentu. Jsou proto o něco méně zářivé. Díky jejich tvrdosti je možné je seříznout či obrousit do špičky, jsou tedy ideální pro kresbu jemných a ostřejších detailů, jakých s měkkými pastely nemůžeme dosáhnout. Na rozdíl od měkkých pastelů se tak snadno nedrolí.

Obrázek 8: Tvrdé pastely

Voskový pastel (voskovky)

Pojivem voskových pastelů je nejčastěji parafín, který se po zahřátí hněte s pigmenty. Mohou to být i uhlovodíkové vosky nebo včelí vosk. Voskový pastel má pestré, jasné barvy a hutnou stopu. Nedá se roztírat. Můžeme ho zpracovávat i za tepla.

Obrázek 9: Voskové pastelky

Olejový pastel

Pojivem je malé množství oleje, nedá se roztírat, malujeme pomocí šrafování a v plochách. Má hutnější charakter a lomené odstíny. Olejové pastelky obsahují na rozdíl od měkkých pastelů vedle pigmentu i vosky a tuk, a svými vlastnostmi spíše připomínají voskovky než měkké pastelky. Oproti voskovým tužkám však obsahují více pigmentu a jsou poddajnější. Vzhled materiálu zůstává stejný, pokud jej nerozetřeme lakovým benzinem nebo nevystavíme vysoké teplotě. Používání

Obrázek 10: Olejové pastelky

lakového benzínu a terpentýnu – husté olejové pastelky jsou rozpustné v lakovém terpentýnu a lze je tedy i v kresbě rozmýtl a vytvořit vjem podobný akvarelu. Při této technice se buď nejprve lakovým benzinem navlhčí papír a pastelem se pak kreslí přímo na jeho povrch nebo se nejprve pracuje na suchém povrchu a ten se pak dodatečně rozetře kouskem vaty nebo papírovým tamponem namočeným v lakovém benzínu.

Podložky a papíry

Maluje se především na papírové, lepenkové, řidčeji i plátěné podložce. Nejspolehlivějším podkladem je drsný kvalitní papír, na kterém dobře ulpívá pigment. Normální kreslicí papír se zdršňuje smrkem nebo oboustranným nátěrem 6% křehové nebo škrobové vody. Můžeme použít balicí papír, kreslicí

karton a akvarelový karton. Pak také speciální papíry, jako je papír Ingres, sametový (velurový) papír, pískový papír nebo jemný smirkový papír. Papíry mohou být bílé i tónované.

Výhody a nevýhody pastelu

Pastel je charakteristický svým sametově jemným vzhledem, vzdušností a svěžestí barevných odstínů. Oproti některým jiným technikám má pastel výrazné přednosti spočívající především v jednoduchém a rychlém ovládnutí. Při práci s ním není třeba čekat na uschnutí a je možné kdykoli přestat a zase pokračovat v práci. Výhodou je i velká stálost barevných tónů pastelu. Díky tomu, že obsahuje velmi málo neolejového pojidla, nedochází ke žloutnutí ani tmavnutí barev.

Práce s pastelem dává umělci širokou volnost přednesu. Hodí se znamenitě jak k zběžným skicám, tak i k dokonalému provedení obrazu, ale jeho vzhled má zůstat vždy lehký a svěží. Střídání ostrých obrysů a širokých barevných ploch, vytrácení linií a proměna jejich síly a barvy jsou přednostmi této techniky. Může se provádět velmi kresebně šrafováním nebo při pojednání větších ploch délkou celé tyčinky. Pastel, vhodnější spíše pro menší formáty, se často podmalovával akvarelem, kvašem i temperou a dokončoval opět pastelem dodávajícím malbě dojem bezprostřednosti.

- **Výhody:** dá se jím malovat na pokračování, kresba je dynamická. Pastelem můžeme doplnit i kresbu a kombinovat ho např. s akvarelem či temperou. Prodává se v mnoha barevných odstínech.
- **Nevýhody:** suchý pastel se musí zafixovat, aby nedošlo k rozmazání. Měli bychom používat speciální fixativ pro pastel. Voskový a olejový pastel se nefixuje.

Uchovávání a adjustace

Bylo řečeno, že technika pastelu je velmi stálá, ale na druhé straně extrémně citlivá vůči každému mechanickému poškození. Snadno se stírá, sprašuje nebo rozmazává, tudíž je nutno použít k upevnění barevného prášku k podkladu lepidlo – fixativ. Lihové či éterové fixativy usazují a stmelují drobné částičky pastelu a upevňují je k podkladu. Fixáž se provádí velmi opatrně fixovacími trubičkami (fixírkami) nebo rozprašovačem. Obraz položíme vodorovně a tekutinu rozprašujeme z určité vzdálenosti tak, aby proud fixativu nemířil přímo na plochu malby. Pak fixujeme podobně ještě dvakrát až čtyřikrát, vždy o něco více.

Většina fixativů ale způsobuje na pastelech jisté změny, především ztrátu jejich přirozené svěžesti, někdy dokonce jejich celkové ztmavnutí. Nejvhodnější jsou kaseinoalkoholový, želatinový, PVA fixativ a PVAC fixativ.

Pokud máme možnost hotovou práci ihned adjustovat pod sklo, nemusíme ji fixovat, čímž docílíme zachování svěžích barevných tónů.

S hotovým dílem se zachází velmi opatrně a při rámování se musí dbát na to, aby se jeho povrchu nedotýkala žádná látka, papír ani sklo. Mezi plochu obrazu a sklo se proto musí vložit po okrajích tzv. distanční vložka (např. z lepenky).

Otázky a úkoly pro zopakování učiva

1. Popiš stručně vývoj pastelu.
2. Vyhledej reprodukce malířů, kteří vynikli v technice pastelu.
3. Jaké znáš druhy pastelů?
4. Jaké jsou jejich vlastnosti?
5. Popiš, jaké vlastnosti by měla mít podložka pro pastel.
6. Jakým způsobem se uchovává suchý pastel?

Seznam použité literatury

- ŠTOLOVSKÝ, A.: *Technika barev*. Praha: SNTL, 1990. ISBN 8003003059.
- LOSOS, L.: *Techniky malby*. Praha: Avicenum, 1994. ISBN 80-85277-03-4.
- ŠTURC, K., NEVAŘIL, M.: *Techniky malířské a kašérské práce*. Praha, 1985.
- RAMBOUSEK, J.: *Slovník a receptář malíře – grafika*. Praha: SNKLHU, 1953.
- SMITH, R.: *Encyklopedie výtvarných technik a materiálů*. Praha: Slovart, 2000. ISBN 80-7209-758-X.
- SLÁNSKÝ, B.: *Technika v malířské tvorbě*, Praha: SNTL, 1973.

Obrázky:

Obr. 1: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8a/Liotard_Maria_Frederike_van_Reede-Athlone_at_7_p1000580.jpg

Obr. 2: <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a4/Louis15-1.jpg>

Obr. 3: <http://uploads5.wikipaintings.org/images/pierre-auguste-renoir/portrait-of-madeleine-adam-1887.jpg!Blog.jpg>

Obr. 4: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Edgar_Degas_Waiting.jpg

Obr. 5: <http://jerzygirl45.files.wordpress.com/2010/11/man-in-a-round-hat-alphonse-maureau.jpg>

Obr. 6: <http://www.antikmasek.cz/41/061.JPG>

Obr. 7, 9: Archív autorky

Obr. 8: <http://www.webexhibits.org/pigments/i/intro/pastel/zoom/pastel-2-flippedZ.jpg>

Obr. 10: <http://www.harrismoorecanvases.co.uk/images/C/Daler-Rowney-Oil-Pastels.jpg>